

TEFEKKÜR DENİZİ

İRFAN KÜLLİYATI

İrfan Risaleleri • II

HAKİKİ TEVHİD

Varlığı Bir Bilmekten Gönlü Birliğe
Taşımak

Aykut Tosun

Tefekkiür Denizi İrfan Okulu

2026

KÜNYE

Tefekkür Denizi İrfan Külliyyatı İrfan Risaleleri • II

HAKİKİ TEVHİD

Müellif: Aykut Tosun

Yayıncı: Tefekkür Denizi İrfan Okulu

Yayın Türü: Dijital Yayın (E-Kitap)

İlk Yayın Tarihi: Ağustos 2026

Dil: Türkçe

İnternet: www.tefekkurdenizi.com

E-posta: aykuttosun85@gmail.com

Telif Hakkı: © 2026 Aykut Tosun. Tüm hakları saklıdır.

TELİF HAKKI VE KULLANIM BİLDİRİMİ

© Tüm hakları saklıdır.

Bu eserin metni, tasarımı, düzeni ve içeriği üzerindeki mali ve manevi haklar, aksi açıkça belirtilmedikçe **Aykut Tosun**'a aittir.

Bu eser; **5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu** ile ulusal ve uluslararası telif hakkı düzenlemeleri kapsamında korunmaktadır.

Eserin tamamı veya herhangi bir bölümü; yazılı izin alınmaksızın çoğaltılamaz, yayımlanamaz, basılamaz, ticari amaçla kullanılamaz, satılamaz, sesli veya görüntülü yayına dönüştürülemez, baēka eserlerde kullanılamaz, elektronik ortamlarda depolanamaz, internet sitelerinde, sosyal medya platformlarında veya dijital mecralarda yayımlanamaz ya da dağıtılamaz.

Kaynak gösterilmek suretiyle, eğitim, tanıtım ve bilimsel alıēma amacıyla mevzuatın izin verdiği ölçüde kısa alıntılar yapılabilir. Bunun dıēındaki her türlü kullanım için hak sahibinden önceden yazılı izin alınması zorunludur.

İzinsiz kullanımın tespiti hâlinde, **5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu** ile ilgili diğer mevzuat kapsamında doğan hukuki ve cezai haklar saklıdır.

Bu eser, hakikatin, ilmin ve irfanın paylaşılmasına katkı sunmak niyetiyle hazırlanmıştır. Eserden istifade edilmesi memnuniyet vesilesidir; ancak emeğe ve telif hakkına riayet edilmesi, ilim ahlâkının ve hukukunun bir gereğidir.

Tefekkür Denizi İrfan Okulu
Aykut Tosun

*Bu eser, Tefekkür Denizi İrfan Külliyyatı kapsamında
yayınlanan İrfan Risaleleri serisinin bir eseridir.*

İçindekiler

Giriş	6
1. İnsan Neyin Peşindedir?	10
2. Birlik Hakikatinin İlk Kapısı	15
3. Dilin Söylediğinden Kalbin Tasdikine	20
4. Çokluk İçinde Bir'i Görmek	25
5. Benliğin Gölgesinden Tevhidin Nuruna	30
6. Teslimiyetin Sırrı	36
7. Hakiki Tevhidin Meyvesi	42
Kaynakça	48
Son Söz	50

Giriş

İnsan, yaratıldığı günden beri bir arayış içindedir.

Kimi huzuru malda arar, kimi makamda, kimi bilgide, kimi insanların sevgisinde... Fakat bütün bu arayışların altında aynı ihtiyaç gizlidir:

Dayanacak sağlam bir hakikat bulmak.

İnsan, varlığının devamı için bir yere tutunmak ister. Çünkü insan yaratılışı itibarıyla muhtaçtır. Nefes almak için havaya, yaşamak için rızka, gönlünü huzura kavuşturmak için de güveneceği bir hakikate ihtiyaç duyar.

Fakat insanın en büyük yanılgılarından biri, kendisine geçici olarak verilen şeyleri kalıcı bir dayanak zannetmesidir.

Mal gider.

Makam değişir.

İnsanların sevgisi azalabilir.

Beden güçten düşer.

Dünya bütün imkânlarıyla insanın önüne serilse bile, kalbin aradığı sonsuz güveni veremez.

Çünkü kalp, yaratılmış olanla yetinmek için değil; Yaratan'a yönelmek için yaratılmıştır.

Tevhid, sadece "Allah birdir." demekten ibaret değildir. Bu söz elbette imanın temelidir. Fakat tevhidin hakikati, bu sözün insanın bütün hayatına nüfuz etmesiyle anlaşılır.

Dil bir şeyi söylerken, kalp başka bir şeye bağlanıyorsa insan kendi içinde parçalanır.

İnsan bazen Allah'ın varlığına inanır; fakat rızkını yalnızca sebeplerden bilir.

Allah'ın kudretine inanır; fakat gücü insanlarda arar.

Allah'ın sevgisini ister; fakat kalbini dünyanın beğenisine teslim eder.

İşte tevhid, insanın içindeki bu dağınıklığı toparlayan ilâhî hakikattir.

Tevhid, çokluğu inkâr etmek değildir.

Çokluğun arkasındaki Bir'i görebilmektir.

Sebepleri yok saymak değildir.

Sebeplerin de Allah'ın yaratmasıyla var olduğunu bilmektir.

Dünyadan kopmak değildir.

Dünyanın kalpteki tahtını kaldırıp onu yerine koymaktır.

Hakiki tevhid, insanın yalnızca inancını değil; bakışını, sevgisini, korkusunu, ümidini ve yönelişini de değiştirir.

Çünkü insan neye bağlanırsa onun tesiri altında kalır.

Dünyaya bağlanan, dünyanın değişmesiyle değişir.

İnsanlara bağlanan, insanların sözleriyle yükselir veya kırılır.

Nefsine bağlanan, kendi arzularının esiri olur.

Allah'a bağlanan ise bütün değişimlerin içinde değişmeyen bir merkeze kavuşur.

İslam irfanında tevhid, yalnızca zihinsel bir kabul değil; insanın kendi varlık iddiasından arınarak her şeyi Allah'ın lütfu ve terbiyesi içinde görebilmesidir.

Kul, "Ben yaptım." dediği yerde kendisini varlık davasına yaklaştırır.

"Allah'ın izniyle oldu." dediği yerde kulluğun hakikatine yaklaşır.

Bu ince fark, insanın bütün hayatını değiştirecek kadar büyüktür.

Bu risale, tevhidi yalnızca bir inanç esası olarak değil; insanın kendisiyle, hayatla ve Rabbiyle kurduğu ilişkinin merkezindeki hakikat olarak ele alacaktır.

Çünkü tevhid, sadece söylenecek bir söz değil; yaşanacak bir şahitliktir.

Ve insanın gerçek özgürlüğü, her şeyden kopmakla değil; yalnızca Hakk'a bağlanmakla başlar.

1. İnsan Neyin Peşindedir?

İnsan, hayatı boyunca birçok şeyin peşinden koşar.

Bazen daha iyi bir gelecek için çalışır. Bazen güvenli bir hayat kurmak ister. Bazen kendisini değerli hissettirecek bir başarı arar. Bazen de yalnızca anlaşılmak ve sevilmek ister.

Bütün bu arayışların görünürdeki sebepleri farklı olsa da, derinlerde aynı ihtiyaç saklıdır:

İnsan, tamamlanmak ister.

Çünkü insan, içinde bir eksiklik duygusuyla yaratılmıştır. Bu eksiklik bir kusur değildir. Bilakis insanın Rabbine yönelmesini sağlayan ilâhî bir işarettir. İnsan muhtaç olduğunu fark ettiği ölçüde, kendisini var eden Kudret'e yönelir.

Fakat insanın en büyük imtihanlarından biri, bu ihtiyacın yönünü yanlış belirlemesidir.

Kimi insan huzuru sahip olduklarının artmasında arar. Daha fazla kazanır, daha büyük imkânlarla ulaşır; fakat kalbindeki boşluğun dolmadığını görür.

Kimi insan değerini insanların bakışlarında arar. Övüldüğünde yükselir, eleştirildiğinde yıkılır. Çünkü gönlünün terazisini insanların ellerine bırakmıştır.

Kimi insan gücü kendinde arar. Kendi aklına, yeteneğine, bilgisine güvenir. Fakat hayatın karşısına çıkardığı bazı hadiseler ona, insanın ne kadar sınırlı bir varlık olduğunu hatırlatır.

Bütün bunlar, insanın yanlış bir yere bağlandığında yaşayacağı iç huzursuzluğun işaretleridir.

Çünkü insanın kalbi sonsuz olana meyillidir. Sınırlı olan şeyler, sınırsız bir arayış içinde olan kalbi uzun süre tatmin edemez.

Bir çocuk elindeki küçük bir oyuncakla bir müddet mutlu olur. Fakat büyüdükçe ihtiyaçları değişir. Çünkü insanın idraki geliştikçe aradığı şey de derinleşir. Dünya nimetleri, insanın bazı ihtiyaçlarını karşılar; fakat onun varlık sebebine dair sorularına cevap veremez.

Ben kimim?

Nereden geldim?

Nereye gidiyorum?

Beni var eden Kudret ile aramdaki bağ nedir?

Bu soruların cevabı bulunmadığında insan, hayatın içinde hareket eder fakat yönünü kaybedebilir.

Tevhid işte burada insanın karşısına bir rahmet kapısı olarak çıkar.

Çünkü tevhid, insana önce şunu öğretir:

Sen başıboş değilsin.

Sen sahipsiz değilsin.

Sen rastgele oluşmuş bir varlık değilsin.

Varlığın bir kaynağı, hayatının bir gayesi ve dönüşünün bir sahibi vardır.

Bu idrak, insanın bütün bakışını değiştirir.

Daha önce yalnızca kayıp olarak gördüğü şeylere farklı bakmaya başlar. Çünkü bilir ki her şey Allah'ın bilgisi ve hikmeti dâhilindedir. Kazandığında şükreder, kaybettiğinde isyan yerine teslimiyeti arar. Çünkü artık hayatın merkezine kendisini değil, Allah'ın iradesini yerleştirmeye başlamıştır.

Tevhid, insanı küçültmez.

Aksine onu gerçek değerine ulaştırır.

Çünkü insan, yaratılmışlara kul oldukça küçülür; Yaratan'a kul oldukça gerçek hürriyetine kavuşur.

Bir insanın bütün korkularının kaynağına bakıldığında çoğu zaman bir bağlanma görülür. Kaybetmekten korktuğu şey, aslında kalbinde büyük bir yer edinmiştir.

Malını kaybetmekten aşır korkan, malın kalbindeki yerini fark etmelidir.

İnsanların sevgisini kaybetmekten korkan, sevgiyi kimden beklediğini sorgulamalıdır.

Makamını kaybetmekten korkan, değerinin gerçekten o makamdan mı geldiğine bakmalıdır.

Tevhid, insanın elindeki şeyleri almak için değil; elindekilerin kalbini ele geçirmesine engel olmak için gelir.

İnsan mal sahibi olabilir; fakat mal onun sahibi olmamalıdır.

İnsan ilim sahibi olabilir; fakat ilmi onu kibirli kılmamalıdır.

İnsan sevilip değer görebilir; fakat bütün değerini insanların bakışına bağlamamalıdır.

Çünkü kalbin gerçek huzuru, sahip olduklarının çokluğunda değil; sahibini doğru tanımasındadır.

Hakiki tevhid, insana yeni bir yük yüklemez.

Aksine onu gereksiz yüklerden kurtarır.

Kul, her şeyi kontrol etmek zorunda olmadığını anlar.

Her kapıyı kendi gücüyle açamayacağını kabul eder.

Her sonucu kendi iradesiyle belirleyemeyeceğini fark eder.

Ve bütün bunların ardından kalbinde başka bir hâl doğar:

Teslimiyet.

İşte insanın aradığı huzur, çoğu zaman dışarıda bulmaya çalıştığı fakat içeride kaybettiği bu teslimiyetin içinde gizlidir.

Çünkü insan, ancak gerçek sahibini tanıdığında kendisini bulmaya başlar.

2. Birlik Hakikatinin İlk Kapısı

Tevhid kelimesi, insan zihninde çoğu zaman ilk olarak "Allah'ın bir olması" anlamını çağırır. Bu, tevhidin en temel ve vazgeçilmez hakikatidir. Fakat tevhid yalnızca sayısal bir birlik ifade etmez. Allah Teâlâ'nın birliği, herhangi bir varlığın diğerine benzemesi gibi anlaşılabilir bir birlik değildir. O, yaratılmışların özelliklerinden münezzehtir.

Tevhid, insanın Allah hakkında doğru bir idrake ulaşmasıdır.

Yani kulun, varlığın gerçek sahibini tanımasıdır.

Bu sebeple tevhid önce bilgide başlar; fakat bilgide tamamlanmaz. Bilgi, kapının anahtarıdır. Kapıdan içeri girmek ise kalbin yönelişiyle gerçekleşir.

Bir insan "Allah birdir." diyebilir. Bu iman bakımından temel bir ikrardır. Fakat bu sözün kalpteki karşılığı, insanın bütün hayatına yansımalıdır. Çünkü tevhid, sadece dilin söylediği bir cümle değil; varlığın tamamına bakış biçimidir.

İnsan, hayatında farkında olarak veya olmayarak birçok şeyi merkez hâline getirebilir.

Kimi insan için güç merkezdir.

Kimi insan için para.

Kimi insan için itibar.

Kimi insan için kendi düşüncesi.

Kimi insan için nefsinin arzuları...

İnsan kalbinde neyi en üst yere koyarsa, zamanla ona göre yaşamaya başlar. Çünkü kalp, boşluk kabul etmez. Bir şeyin sevgisi arttığında başka bir şeyin yerini daraltır.

Tevhid, işte bu dağınık merkezleri yeniden düzenler.

Kulun kalbine şu hakikati yerleştirir:

Asıl dayanak yalnız Allah'tır.

Bu anlayış, insanı sebepleri terk etmeye götürmez. Çünkü dünya, sebepler âlemidir. İnsan çalışır, tedbir alır, öğrenir, gayret eder. Fakat bütün bunların arkasındaki gerçek tesiri Allah'ın yaratması olarak bilir.

Çiftçi toprağı eker.

Fakat tohumu yeşertenin Allah olduğunu bilir.

Hekim tedavi eder.

Fakat şifayı verenin Allah olduğunu bilir.

İnsan gayret eder.

Fakat neticenin kendi elinde olmadığını bilir.

Bu anlayış, insanı tembelliğe değil; dengeli bir kulluğa ulaştırır.

Çünkü kul, elinden geleni yapar fakat kalbini yaptığı işe değil, Allah'a bağlar.

Tevhidin ilk kapılarından biri de budur:

Sebepleri görmek fakat sebeplerde kaybolmamak.

İnsan çoğu zaman görünenle görünmeyeni birbirine karıştırır. Bir nimeti, ona ulaşmasına vesile olan şeyden bilir. Bir başarıyı, kendi gücünün sonucu zanneder. Bir iyiliği, kendi üstünlüğü olarak görür.

Hâlbuki kulun sahip olduğu her şey bir emanettir.

Akıl bir emanettir.

Yetenek bir emanettir.

Ömür bir emanettir.

İmkânlar bir emanettir.

İnsan, emaneti sahiplik zannettiği anda benlik perdesi kalınlaşmaya başlar.

İrfan sahiplerinin hassas noktalarından biri de burada ortaya çıkar. Hakikat yolcusu, yaptığı güzel işleri bile kendisine ait görmemeye çalışır. Çünkü bilir ki kulun elinden çıkan her güzelliğin arkasında Allah'ın lütfu vardır.

Bu anlayış, insanı değersizleştirmez.

Tam aksine onu daha sahih bir yere koyar.

Kul, kendisini her şeyin sahibi zannetmekten kurtulur. Fakat aynı zamanda Allah'ın kendisine verdiği kabiliyetleri küçümsemez. Çünkü nimeti inkâr etmek de doğru değildir.

Hakikat, iki yanlış uç arasında bulunur:

"Her şeyi ben yaptım." demek de yanlıştır.

"Ben hiçbir şey değilim." diyerek verilen nimetleri yok saymak da...

Doğru olan şudur:

"Allah'ın lütfuyla bana verilen imkânlarla kulluk etmeye çalışıyorum."

Bu cümle, insanın hem haddini hem değerini korur.

Tevhidin ilk kapısı, insanın kendi varlığını yok sayması değildir.

Kendi varlığının gerçek kaynağını tanımasıdır.

İnsan, aynaya baktığında yüzünü görür. Fakat tevhid ehli, o yüzde kendisini var eden kudretin eserini görmeye başlar. Kâinata baktığında yalnızca şekilleri değil, o şekillerin arkasındaki ilâhî düzeni fark eder.

Bir çiçek artık sadece bir çiçek değildir.

Bir gökyüzü sadece boşluk değildir.

Bir insan sadece beden değildir.

Her şey, kendisini var eden Kudret'e işaret eden bir ayet hâline gelir.

Bu bakış değiştiğinde insanın dünyası da değişir.

Çünkü tevhid, eşyayı değiştirmez.

İnsanın eşyaya bakışını değıştirir.

Hakikatin ilk kapısı budur:

Görünen âlemde kaybolmadan, görünenin ardındaki Kudret'i fark edebilmek.

Ve insan bu kapıdan geçtiğinde, çokluğun içinde Bir'i arayan bir yolcu hâline gelir.

3. Dilin Söylediğinden Kalbin Tasdikine

İman, insanın hayatına giren en büyük nimettir. Fakat bu nimetin kıymeti, yalnızca dile gelen bir ikrarla değil; kalpte kök salması ve hayata yön vermesiyle anlaşılır. Bir tohumun toprağa bırakılması nasıl meyvenin başlangıcıysa, "Lâ ilâhe illallah" sözü de kulluğun başlangıcıdır. Fakat tohumun yeşermesi için nasıl suya, güneşe ve bakıma ihtiyaç varsa, tevhidin de kalpte kök salabilmesi için ihlâsa, tefekküre ve kulluğa ihtiyacı vardır.

Kur'ân-ı Kerîm, imanı sadece söz olarak değil, kalbin tasdiki ve salih amelle birlikte zikreder. Çünkü hakikat, insanın dilinden önce yaşayışında görünür. Bir pınarın temiz olduğu, başındaki levhadan değil; suyunun berraklığından anlaşılır. İnsan da böyledir. İnancı, iddiasından önce ahlâkına, merhametine, adaletine ve emanete riayet edişine yansır.

Resûlullah ﷺ Mekke'de insanları önce tevhide davet etti. Fakat bu davet yalnızca putların kırılması için değildi. Asıl kırılması gereken, insanın iç dünyasında kurduğu görünmez putlardı. Çünkü Kâbe'nin etrafındaki putları kaldırmak kolaydı; kalbin içine yerleşmiş olanları söküp atmak ise uzun bir terbiyeyi gerektiriyordu.

İnsan bazen taştan yapılmış bir puta secde etmez; fakat övgüye secde eder.

Altından yapılmış bir ilâh edinmez; fakat mala gönlünü bağlar.

Bir heykelin önünde eğilmez; fakat nefsinin her arzusunu emir kabul eder.

İşte tevhid, insanı yalnızca dışarıdaki putlardan değil, içeride sessizce hüküm süren bağlardan da kurtarmaya çağırır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrahim'in kıssası bu yönüyle derin bir tefekkür kapısı açar. O, kavminin taptığı putları kırarken yalnızca taşları parçalamıyordu. İnsan aklını, kalbini ve iradesini Allah'tan başkasına teslim ettiğinde nasıl esaret altına girdiğini de gösteriyordu. Bu kıssa, her çağın insanına aynı soruyu yöneltir:

Senin kalbinde en büyük yer kime aittir?

Bu soru aceleyle cevaplanacak bir soru değildir.

Çünkü insan bazen kendisini de aldatabilir.

Allah'a güvendiğini söyler; fakat en küçük belirsizlikte ümitsizliğe düşer.

Rızkın Allah'tan olduğuna inanır; fakat harama uzanmayı çözüm zanneder.

Affetmenin faziletini bilir; fakat nefsine dokunulduğunda kinini bırakamaz.

Demek ki kalbin tasdiki, sadece bilmekle değil; yaşamakla olgunlaşmaktadır.

Tevhidin en büyük eserlerinden biri, insanın içindeki dağınıklığı toplamasıdır.

Kalp, aynı anda birçok merkezin etrafında dönmeye çalıştığında yorulur. Bir yandan Allah'ın rızasını isterken, diğer yandan insanların beğenisini hayatının ölçüsü hâline getirirse huzurunu kaybeder. Çünkü iki ayrı kibleye yönelen bir gönül, sonunda istikametini şaşırır.

İhlâsın sırrı da burada başlar.

Kul yaptığı amelin insanların gözünde nasıl görüldüğünden önce, Allah katında nasıl kabul göreceğini düşünmeye başladığında kalbi hafifler. Çünkü insanların hükmü değişkendir; bugün alkışlayan yarın tenkit edebilir. Fakat Allah'ın rızası, kul için en sağlam dayanak olur.

Büyükler, "Kalp bir eve benzer." demişlerdir. Bir eve aynı anda iki hükümdar sığmaz. Kalpte de nihai hâkimiyet ya Hakk'a teslim edilir ya da nefsin bitmek bilmeyen isteklerine. İnsan hangi tarafa daha çok kapı açarsa, zamanla onun sesi daha baskın hâle gelir.

Bu sebeple kalbin terbiyesi, dış görünüşü değiştirmekten önce yönelişi değiştirmektir. Tevazu, sade giyinmekten önce kendisini Allah'ın huzurunda kul bilmektir. Zühd, dünyayı terk etmek değil; dünyanın kalbi işgal etmesine izin vermemektir. Muhabbet ise

sadece duygusal bir coşku değil; sevdiğinin rızasını kendi arzusunun önüne geçirebilmektir.

İnsan bazen uzun yıllar ibadet eder; fakat ibadetin kendisini nereye taşıdığını düşünmez. Hâlbuki her namaz, kalbi Allah'a biraz daha yaklaştırmalı; her secde, benlikten bir parçayı eksiltmeli; her dua, kulun acziyetini daha derinden hissettirmelidir. Eğer ibadet sadece tekrar edilen hareketlere dönüşürse beden yorulur, fakat kalp yol alamaz.

Hakiki tevhid, insanın dilinden başlayıp kalbine iner; kalbinden ahlâkına, ahlâkından bütün hayatına yayılır. O zaman kul, yalnız ibadet ederken değil; çalışırken, konuşurken, alışveriş yaparken, ailesiyle otururken ve yalnız kaldığında da aynı kulluk şuurunu taşımaya başlar.

İşte tevhidin olgunlaşmaya başladığı yer burasıdır.

Dil ile söylenen hakikat, kalpte vatan bulduğunda insan artık yalnızca Allah'ın bir olduğuna inanan biri değildir; birliğin nuru ile yaşamaya başlayan bir kuldur.

4. Çokluk İçinde Bir'i Görmek

İnsan gözlerini açtığında sayısız varlıkla karşılaşır. Dağlar, denizler, yıldızlar, ağaçlar, insanlar, mevsimler, doğumlar ve ölümler... Her biri ayrı bir hâdise, ayrı bir görüntü ve ayrı bir hikâye taşır. İlk bakışta her şey birbirinden bağımsız görünür. Oysa Kur'ân-ı Kerîm, kâinata bu dağınık bakışla değil, vahdet nazarıyla bakmayı öğretir.

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüziün peş peşe gelişinde akıl sahipleri için elbette ibretler vardır."(Âl-i İmrân, 3/190)

Ayet, insanı sadece gökyüzünü seyretmeye çağırmaz; gördüğünün ardındaki hikmeti okumaya davet eder. Çünkü mümin için kâinat, yalnızca yaşanan bir mekân değil; okunması gereken ilâhî bir kitaptır.

Bir kitap okunurken harfler tek tek incelenir; fakat maksat harflerde kalmak değildir. Harfler, kelimelere; kelimeler, cümlelere; cümleler de mânaya ulaştırır. Harflerde takılıp kalan kimse kitabın maksadını anlayamaz. Kâinat da böyledir. Varlıklar birer harftir; mânaları ise onları var eden Allah'a işaret eder.

Yağmur yalnızca su değildir.

Rahmettir.

Toprak yalnızca toprak değildir.

Hayatı bağrında taşıyan bir emanettir.

Güneş yalnızca bir gök cismi değildir.

Her sabah yeniden açılan ilâhî bir sofradır.

İnsan yalnızca et ve kemikten ibaret değildir.

Kendisine emanet verilmiş bir kuldur.

Bakış değiştiğinde dünya değişmez.

Fakat insanın gördüğü dünya değişir.

İşte tevhid, bu bakışı inşa eder.

Bu nazar, sebepleri inkâr etmez; onları yerli yerine koyar. Tohumun filizlenmesi için toprağa, suya ve güneşe ihtiyaç vardır. Bunlar Allah'ın koyduğu sünnetullahın parçalarıdır. Fakat hiçbir çiftçi, toprağa "Hayat ver." diyemez. Hiçbir bulut, kendi iradesiyle yağmur yağdırmaz. Hiçbir güneş, kendi kendine doğmaz.

Kul sebeplere hürmet eder.

Fakat kalbini sebeplere teslim etmez.

İşte burada ince bir edep vardır.

Bir nimete kavuştuğunda vesile olana teşekkür eder; fakat nimetin hakiki sahibini unutmaz.

Bir hastalıkta doktora gider; fakat şifayı doktordan beklemez.

Çalışır, alın teri döker; fakat kazancını kendi maharetinin mutlak neticesi saymaz.

Bu denge bozulduğunda insan ya sebepleri ilahlaştırır ya da sebepleri tamamen reddeder. Hâlbuki Kur'ân'ın öğrettiği yol, ikisinin de dışındadır. Sebepleri yaratılan, neticeyi yaratan ise Allah'tır.

Tasavvuf büyükleri, "Perdeye takılma, perdeyi kaldıranı unutma." derken işte bu inceliğe işaret etmişlerdir. Çünkü perdeyi inkâr etmek de doğru değildir; perdeyi hakikat zannetmek de...

Varlık âlemine bu gözle bakmaya başlayan kimsenin gönlünde yeni bir hâl doğar: **Hayret**.

Bu hayret, bilgisizlikten doğan bir şaşkınlık değildir.

Marifetin derinleşmesiyle artan bir hayranlıktır.

Bir çiçeğe baktığında renginden önce onu yoktan var eden kudreti düşünür.

Bir bebeğin gülümseyişinde yalnızca masumiyeti değil, ilâhî rahmetin ince bir tecellisini görür.

Bir yaşlının yüzündeki çizgilerde geçen yılları değil, ömrün emanet oluşunu okur.

Hayat artık sıradan görünmemeye başlar.

Çünkü her şey, Hakk'ın isimlerinden birine ayna olmaktadır.

Rahmân ismi yağmurda görünür.

Rezzâk ismi sofrada.

Hakîm ismi kâinattaki ölçüde.

Latîf ismi fark edilmeyen nice lütufta.

Kul bu isimleri ezberlediği için değil, varlıkta müşahade etmeye başladığı için tanımaya yönelir.

İşte o zaman tevhid, zihinde duran bir bilgi olmaktan çıkar; kalbin gördüğü bir hakikate dönüşür.

Böyle bir nazar insana yalnızca huzur vermez; aynı zamanda edep de kazandırır.

Çünkü her varlığı Allah'ın sanatı olarak gören kimse, hiçbir şeye hoyratça davranamaz.

Toprağa basarken israf etmez.

Bir ağacı keserken emanet bilinciyle hareket eder.

Bir insanın gönlünü incitirken iki kere düşünür.

Çünkü bilir ki mahlûkata gösterilen hürmet, Hâlık'a duyulan saygının bir yansımasıdır.

Çokluk içinde Bir'i görmek, çokluğu yok saymak değildir.

Çokluğu, Bir'in tecellileri olarak okuyabilmektir.

Ve insan bu okumayı öğrendikçe, dünya onun gözünde büyümeyiz.

Dünya, sahibini tanıtan büyük bir mektebe dönüşür.

İşte tevhidin nazarı budur:

Varlığa bakarken varlıkta kalmamak; varlıktan geçerek Varlığın Sahibine yönelmek.

5. Benliğin Gölgesinden Tevhidin Nuruna

İnsanın Rabbine yaklaşmasının önündeki en büyük engellerden biri, dışarıdaki düşmanlardan önce kendi içinde sessizce büyüyen benliktir. Çünkü nefis, çoğu zaman insana kötülüğü çirkin göstererek değil, iyiliği kendisine ait göstererek yaklaşır. Böylece kul, farkına varmadan Allah'ın lütfuyla meydana gelen güzellikleri kendi maharetiyle açıklamaya başlar.

Kur'ân-ı Kerîm'de Karun'un sözü, benliğin nasıl konuştuğunu bütün açıklığıyla ortaya koyar:

"Bu servet bana ancak bendeki bilgi sayesinde verildi." (el-Kasas, 28/78)

Bu cümle yalnızca Karun'un sözü değildir. Her çağda benlik aynı dili konuşur. Bazen servetle, bazen ilimle, bazen makamla, bazen de ibadetle...

"Ben çalıştım."

"Ben başardım."

"Ben olmasaydım olmazdı."

Bu sözlerin hepsi aynı yerden doğmaz. İnsan elbette gayret eder, emek verir ve sorumluluğunu yerine getirir. Fakat gayreti mutlaklaştırdığı an, nimetin sahibini perdelemeye başlar. İşte benliğin en ince tuzaklarından biri budur.

Oysa Kur'ân, mümine başka bir dil öğretir. Bedir günü sayıca az olan müminlere gelen yardımın ardından inen ayet, kul ile Rabbi arasındaki bu sırrı şöyle hatırlatır:

"Attığın zaman sen atmadın; fakat Allah attı." (el-Enfâl, 8/17)

Bu ayet, kulun fiilini inkâr etmez. Resûlullah ﷺ attı; fakat o fiilin hakiki tesirini yaratan Allah'tı. Böylece Kur'ân, sebepleri yerli yerine koyarken kalbi de hakiki faile yöneltmiş oldu.

Tevhid, insanın elini değil; kalbini düzeltir.

El çalışır.

Akıl düşünür.

Dil konuşur.

Fakat kalp bilir ki bütün bunların varlığı da, devamı da Allah'ın ihsanıdır.

Bunu idrak eden kimse, yaptığı iyiliklerden dolayı kendisini büyük görmez. Çünkü bilir ki Allah dileseydi, aynı işi kendisinden daha güzel yapacak nice kullar yaratırdı. Kendisine verilen imkânın bir üstünlük değil, bir emanet olduğunu fark eder.

Bu idrak, insanı tembelleştirmez.

Aksine daha dikkatli hâle getirir.

Çünkü emaneti taşıyan kimse, sahibine karşı daha hassas davranır.

İnsan bazen nefsini yalnızca günah işlerken tanımaya çalışır. Hâlbuki benlik, bazen ibadetin gölgesinde de büyüyebilir. Uzun yıllar ilimle meşgul olan biri, ilmini kendisine ait görmeye başlayabilir. Hizmet eden biri, hizmeti sahiplenebilir. Güzel konuşan biri, insanların takdirini Allah'ın rızasının önüne geçirebilir.

İşte bu yüzden büyükler, amelden çok amelin kalpte bıraktığı hâli önemsemişlerdir.

Bir amel insanı Allah'a yaklaştırıyorsa berekettir.

Kendisini beğenmeye götürüyorsa yeniden muhasebeye muhtaçtır.

Nefis, alkıştan hoşlanır.

Kalp ise rızayı arar.

Nefis görünmek ister.

Kalp görünmese de kabul edilmeyi ister.

Nefis yaptığını sayar.

Kalp yapılanın kabul edilip edilmediğinin endişesini taşır.

Bu endişe korkudan doğmaz.

Edebin meyvesidir.

Çünkü kul, Allah'ın huzurunda hiçbir amelinin yeterli göremez. Ne kadar ibadet ederse etsin, Rabbinin nimetleri karşısında kulluğunun eksikliğini hisseder. Bu

his onu ümitsizliğe değil, daha samimi bir yönelişe ulaştırır.

Tevhid olgunlaştıkça insanın dili de değişmeye başlar.

Başarı karşısında şükür çoğalır.

Hata karşısında mazeret değil, istiğfar öne çıkar.

Nimet karşısında övünmek yerine hamd edilir.

Musibet karşısında isyan yerine hikmet aranır.

Bunlar zorla öğrenilmiş davranışlar değildir.

Kalbin yönünün değişmesinden doğan tabî meyvelerdir.

İnsan, güneş doğarken güneşi doğurduğunu iddia etmez.

Çiçek açarken baharı kendisinin getirdiğini söylemez.

Öyleyse kalbine doğan hidayeti, diline gelen hikmeti ve elinden çıkan hayrı neden yalnız kendisine mal etsin?

Kulun güzelliği, kendisini küçültmesinde değildir.

Güzelliği, her nimetin sahibini unutmamasındadır.

İnsan benliğin gölgesinden çıktıkça, tevhidin nuru daha açık görünmeye başlar.

O zaman hayat değişmez; fakat hayatın anlamı değişir.

Aynı gökyüzüne bakar, fakat orada yalnızca bulutları değil, rahmeti görür.

Aynı sofraya oturur, fakat yalnızca rızık değil, Rezzâk'ı hatırlar.

Aynı secdeye kapanır, fakat artık secde eden yalnız bedeni değildir; kalbi de Rabbine yönelmiştir.

İşte tevhidin insanı ulaştırmak istediği hâl budur.

Kulun kendisini kaybettiği değil...

Kendisini gerçek sahibiyle tanıdığı hâl.

6. Teslimiyetin Sırrı

İnsan, hayatını kendi iradesiyle kurduğunu zanneder. Planlar yapar, hesaplar kurar, yarını bugünden şekillendirmek ister. Bu yönüyle çalışması, tedbir alması ve gayret etmesi kulluğun bir gereğidir. Çünkü Allah Teâlâ, insanı sebepleri gözeten bir âlemde yaratmıştır. Fakat insanın huzuru, planlarının kusursuz işlemesinde değil; planların üzerinde işleyen ilâhî hikmete güvenebilmesindedir.

Teslimiyet, çoğu zaman yanlış anlaşılmıştır.

Kimi onu pasif bir bekleyiş zannetmiş, kimi de sebepleri terk etmek olarak görmüştür.

Hâlbuki Resûlullah ﷺ hayatı boyunca bunun tam aksini yaşamıştır. Hicret ederken tedbir almış, mağaraya sığınmış, yol rehberi tutmuş, zamanı ve güzergâhı hesaplamıştır. Bütün bunları yaptıktan sonra ise kalbini yalnız Allah'a bağlamıştır. Sebepleri yerine getirmek ile Allah'a tevekkül etmek, birbirine zıt değil; birbirini tamamlayan iki kulluk edebidir.

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Mûsâ'nın kavmiyle birlikte denizin kıyısında kaldığı ânı anlatır. Arkalarında

Firavun'un ordusu, önlerinde aşılması mümkün görünmeyen deniz vardır. İnsan hesabıyla çıkış yolu kalmamıştır. Tam o sırada Hz. Mûsâ'nın söylediği söz, teslimiyetin özünü haber verir:

"Hayır! Şüphesiz Rabbim benimle beraberdir; bana mutlaka bir çıkış yolu gösterecektir." (eş-Şuarâ, 26/62)

Bu cümle, olayların kolaylaşmasından sonra söylenmemiştir.

Henüz deniz yarılmamıştı.

Henüz kurtuluş görünmüyordu.

Fakat kalp, görünen şartlardan önce Rabbine dayanmıştı.

İşte teslimiyet budur.

İnsan, Allah'ın kendisini her istediği yere götüreceğine değil; bulunduğu her yerde yalnız bırakmayacağına inanır.

Hayatın birçok imtihanı, insanın bilgisini değil; güvenini ölçer.

Hastalık geldiğinde...

Rızık daraldığında...

Yakınlarını kaybettiğinde...

Emek verdiği hâlde beklediği neticeyi alamadığında...

Kulun diliyle söylediği tevhid, işte o zaman kalbinin derinliklerinde imtihan edilir.

Teslimiyet, musibeti sevmek değildir.

Acıyı inkâr etmek de değildir.

Yakub Aleyhisselâm, Hz. Yusuf'a duyduğu hasreti gizlememiş, gözleri ağlamaktan görmez hâle gelmiştir. Fakat bütün hüznünün içinde şu edebi muhafaza etmiştir:

"Ben kederimi ve hüznümü yalnız Allah'a arz ediyorum." (Yûsuf, 12/86)

İşte kulluğun inceliği burada ortaya çıkar.

İnsan ağlar.

Üzülür.

Özler.

Yorulur.

Fakat bunların hiçbirini Allah'tan uzaklaşmanın bahanesi hâline getirmez.

Bilakis en çok kırıldığı yerde, en samimi duasını eder.

Çünkü bilir ki kulun en güçlü olduğu anlar değil, Rabbine en muhtaç olduğunu hissettiği anlar hakikate daha yakındır.

İnsan, her şeyi kontrol edebileceğine inandığı sürece sürekli kaygı üretir. Elinde olmayanı yönetmeye çalışır, geleceği bugünden garanti altına almak ister. Oysa Allah Teâlâ, kula yarını değil; bugünkü vazifesini emanet etmiştir.

Bu hakikati kavrayan kimsenin kalbinde farklı bir sükûnet doğar.

Çünkü artık neticenin yükünü omuzlarında taşımaya çalışmaz.

Vazifesini yapar.

Duasını eder.

Tedbirini alır.

Sonra sonucu, her şeyi hikmetle idare eden Rabbine bırakır.

Bu, sorumluluktan kaçmak değildir.

Sorumluluğun sınırını bilmektir.

Teslimiyetin en güzel meyvelerinden biri de rızadır.

Rıza, insanın hoşuna giden her şeyi kabul etmesi değildir.

Allah'ın hükmünün kendi arzusundan daha hikmetli olduğuna gönülden inanabilmesidir.

Bazen insan yıllarca elde etmek istediği bir şeye kavuşamaz.

Aradan zaman geçer.

Sonra dönüp baktığında, gerçekleşmeyen o isteğin kendisi için bir rahmet olduğunu fark eder.

İşte kulun göremediğini Allah görmektedir.

Biz anı biliriz.

O ise başlangıcı da sonu da bilir.

Bu yüzden teslimiyet, bilmediği için susmak değil;
Allah'ın bildiğine güvenerek sükûnet bulmaktır.

Kalp bu makama yaklaştıkça dua da değişir.

Artık yalnızca "Rabbim, bana bunu ver." demez.

"Rabbim, benim için hayırlı olanı nasip et." demeyi
öğrenir.

Bu dua, arzudan vazgeçmek değildir.

Arzuyu hikmete emanet etmektir.

Tevhid, kulu sonunda bu inceliğe ulaştırır.

İnsan, Allah'ın varlığına iman etmekten Allah'ın
hükmüne razı olmaya doğru yürür.

İmanın kemâli de burada kendisini göstermeye başlar.

Çünkü gerçek teslimiyet, iradenin bittiği yerde değil...

Muhabbetin olgunlaştığı yerde doğar.

7. Hakiki Tevhidin Meyvesi

Bir ağacın sağlamlığı, toprağın altında görünmeyen köklerinden anlaşılır. Kök ne kadar derinse, fırtına karşısındaki direnci de o kadar güçlü olur. Tevhid de böyledir. Kalpte kökleştiğinde meyvesi yalnızca düşüncelerde değil, insanın bütün hâlinde görünmeye başlar.

Kur'ân-ı Kerîm, bu hakikati eşsiz bir misalle anlatır:

"Görmedin mi Allah nasıl bir misal verdi? Güzel bir söz, kökü sağlam, dalları göğe yükselen güzel bir ağaç gibidir. O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir." (İbrâhîm, 14/24-25)

Müfessirler, bu "güzel söz"ün merkezinde tevhidin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü kalbe yerleşen hakiki iman, mevsimlik bir heyecan değildir; hayatın her safhasında meyve veren bir hakikattir.

Bu meyve önce insanın Rabbiyle olan ilişkisini değiştirir.

İbadet, bir yük olmaktan çıkar.

Namaz, yalnızca yerine getirilen bir vazife değil; kulun Rabbiyle buluştuğu bir vakit olur.

Dua, isteklerin sıralandığı bir liste olmaktan çıkar; kalbin yöneldiği bir kapıya dönüşür.

Zikir, dilin tekrarından kalbin uyanıklığına doğru yol alır.

Çünkü seven, sevdiğini hatırlamayı külfet saymaz.

Tevhidin meyvesi daha sonra insanın kendisiyle olan ilişkisini değiştirir.

Kusurunu gördüğünde ümitsizliğe düşmez.

Başarısını gördüğünde gurura kapılmaz.

Nimet geldiğinde şükreder.

Eksiklik yaşadığında sabretmeye çalışır.

Kendisini olduğundan büyük görmez; fakat Allah'ın kendisine verdiği değeri de küçümsemez.

Bu denge, kulluğun en güzel süslerinden biridir.

İnsan kendi acziyetini tanıdıkça başkalarının kusurlarına karşı daha yumuşak olur. Çünkü bilir ki

bugün ayakta durmasını sağlayan şey, kendi kuvveti değil; Allah'ın lütfudur. Bu idrak, kalpten kibri sökerken merhameti yeşertir.

Hakiki tevhid, insanın insanlarla olan münasebetini de güzelleştirir.

Emanete riayet eder.

Söz verdiğinde tutmaya çalışır.

Adaletten ayrılmamaya gayret eder.

Affetmenin büyüklüğünü öğrenir.

İyiliği karşılık beklemeden yapabilmenin lezzetini tatmaya başlar.

Çünkü artık yaptığı iyiliğin şahidi olarak insanların alkışını değil, Allah'ın rızasını aramaktadır.

Böyle bir insanın bulunduğu yerde güven artar.

Çünkü insanlar onun sözünden emin olur.

Yanında huzur hisseder.

Onunla karşılaştıklarında yalnızca güzel bir ahlâkla değil, güzel bir kalbin sıcaklığıyla karşılaşırlar.

İşte tevhid, ahlâka dönüştüğünde çevresini de aydınlatmaya başlar.

Hakiki tevhidin en büyük meyvelerinden biri de kalpte doğan hürriyettir.

İnsan, Allah'tan başkasına kulluk etmeyi bıraktıkça özgürleşir.

İnsanların övgüsüyle yükselmez.

Yergisiyle yıkılmaz.

Dünyanın geçici nimetlerini inkâr etmez; fakat onları hayatının gayesi hâline de getirmez.

Kazandığında şükreder.

Kaybettiğinde Rabbini kaybetmediğini bilir.

İşte bu, kolay elde edilen bir hâl değildir.

Bu hâl, yıllar süren bir muhasebenin, samimi duaların, bazen gözyaşıyla yapılan tevbenin ve her gün yeniden doğrulmaya çalışan bir kulluğun meyvesidir.

İnsan bu yolda yürüdükçe, tevhidin yalnızca akidesini değil, ahlâkını da taşımaya başlar.

Artık kâinata baktığında yalnızca varlıkları görmez.

Her nimette Mün'im'i hatırlar.

Her güzellikte Cemîl olanı anar.

Her hikmette Hakîm'in izini okur.

Her rahmette Rahmân'ın nefesini hisseder.

Dünya onun gözünde küçülmez; yerini bulur.

Kendisi büyümeyiz; haddini bilir.

Rabbi uzaklaşmaz; yakınlığını daha derinden hisseder.

İşte tevhidin insana kazandırdığı en büyük nimet budur:

Kalbin dağınıklıktan kurtulup tek bir istikamete yönelmesi...

O istikamet, yalnızca kibleye dönen bedenin değil; Hakk'a yönelen gönlün istikametidir.

Ve gönül o istikameti bulduğunda, yol bitmiş olmaz.

Asıl yürüyüş o zaman başlar.

Çünkü tevhid, varılacak bir menzil değil; her nefeste yeniden yaşanacak bir kulluk hâlidir.

Kul, bu hâli koruyabildiği ölçüde dünyanın içinde yaşar; fakat dünyanın ağırlığını kalbine taşımaz.

İnsanlarla birlikte olur; fakat gönlünü onların eline bırakmaz.

Sebepler arasında yürür; fakat her adımda Müsebbibü'l-Esbâb'ı unutmaz.

İşte hakiki tevhidin meyvesi budur.

Kalbi birleyen, bakışı berraklaştıran, ahlâkı güzelleştiren ve insanı Rabbiyle yeniden buluşturan bir hayat...

Kaynakça

Bu risale hazırlanırken, tevhid anlayışının Kur'ân-ı Kerîm ve sahih sünnet çerçevesinde ele alınmasına özen gösterilmiş; İslam ilim ve irfan geleneğinin temel eserlerinden istifade edilmiştir. Metinde yer alan değerlendirmeler, herhangi bir kaynağın özeti olmayıp, klasik mirasın rehberliğinde kaleme alınmış özgün bir telif çalışmasıdır.

Temel Kaynaklar

Kur'ân-ı Kerîm
Sahîh-i Buhârî
Sahîh-i Müslim
Sünen-i Tirmizî
Sünen-i Ebû Dâvûd
Sünen-i Nesâî
Sünen-i İbn Mâce
Muvatta', İmam Mâlik
Müsned, Ahmed b. Hanbel

Akaid ve Tevhid Kaynakları

İmam Tahâvî, *el-Akâidetü't-Tahâviyye*
Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*
Ebû'l-Hasen el-Eş'arî, *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne*
İmam Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*
Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*

Tefsir Kaynakları

Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*
Kurtubî, *el-Câmi ' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*
İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*
Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*

Tasavvuf ve İrfan Kaynakları

Kuşeyrî, *er-Risâle*
Hücvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*
İmam Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*
İbn Atâullah el-İskenderî, *el-Hikem*
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf*
İmam Rabbânî, *Mektûbât*
Yunus Emre Divanı

Son Söz

Tevhid, yalnızca akaid kitaplarında öğrenilecek bir bilgi değildir. O, insanın kalbini, bakışını, ahlâkını ve kulluğunu yeniden inşa eden ilâhî hakikattir. Dilde başlayan bu şahitlik, kalpte kök saldıığında insanın bütün hayatı yavaş yavaş değişmeye başlar.

Bu risalenin gayesi, tevhidi teorik tartışmaların konusu hâline getirmek değil; Kur'ân ve sahih sünnetin rehberliğinde, okuyucuyu bu hakikati yaşamaya davet etmektir. Çünkü tevhidin en güzel izahı, onu yaşayan bir gönüldür.

Hakikatin tamamı yalnızca Allah Teâlâ'nın ilmindedir. Bu çalışmada isabet eden her söz O'nun lütfu ve inayetiyle; hata ve eksiklikler ise beşer olmanın tabii neticesiyledir.

Rabbimizden niyazımız; bizleri tevhidi diliyle ikrar edenlerden değil, kalbiyle tasdik eden, ahlâkıyla yaşayan ve hayatıyla şahitlik eden kullarından eylemesidir.

"De ki: Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir." (el-En'âm, 6/162)

Aykut TOSUN